

RAČUNOVODSTVO PREDUZEĆA U TRANZICIJI

NEBOJŠA MILANOVIĆ*

ACCOUNTING OF THE ENTERPRISE IN TRANSITION

Abstract: *Accounting information presents reliable base for decision making in the enterprise. Therefore, it is very important for accounting of the enterprise in transition to constantly and comprehensively follow economic process in functions and areas and to determine possible success or failure. Beginning with 1st of January 2004, International accounting standards (IAS) have been implemented in Serbia. Economy globalization expands financial market, and therefore requires better understandability, comparability of accounting data. Coordination of accounting of the enterprise in transition with IAS rules is the obligation of the enterprise. IAS is not a prescription, that is, it doesn't give any final solutions, but instructions of how to coordinate accounting information-clear essence of the "substance above the norm. This implies appropriate business consultation, selection of the best solutions and mutual agreement on and regarding composition of financial reports.*

Keywords: *The company in transition, international accounting standards, harmonization, "substance above the norm", financial statements.*

Sažetak: *Računovodstvene informacije, predstavljaju pouzdanu osnovu kod odlučivanja u preduzeću. Zato je bitno da računovodstvo preduzeća u tranziciji stalno i sveobuhvatno, prati privredni proces po funkcijama i područjima i utvrđuje eventualni uspjeh ili neuspjeh. Počevši od 1. januara 2004. god. u Srbiji se primjenjuju Međunarodni računovodstveni standardi (MRS). Globalizacija ekonomije širi finansijsko tržište, pa samim tim i zahtjeva veću razumljivost, uporedivost računovodstvenih podataka. Usklađivanje računovodstva preduzeća u tranziciji prema pravilima MRS-a jeste obaveza preduzeća. MRS nije preskripcija, odnosno ne daje nikakva gotova rješenja, već uputstva kako uskladiti računovodstvene informacije, odnosno izraziti bit stvari "suština iznad norme". Ovo podrazumjeva adekvatno poslovno sporazumjevanje, izbor najboljih rješenja i zajednički dogovor oko i u vezi sastavljanja finansijskih izvještaja.*

* Dr Nebojša Milanović, Visoka ekonomska škola strukovnih studija Peć u Leposaviću.

Ključne reči: *Preduzeće u tranziciji, međunarodni računovodstveni standardi, harmonizacija, “suština iznad norme”, finansijski izvještaji.*

Uvod

Klasično knjigovodstvo je imalo ulogu registratora poslovnih događaja, dok je ono danas u velikoj mjeri evoluiralo, sa obiljem instrumenata koje koristi a u cilju obezbjeđenja relevantnih podataka koje menadžment preduzeća koristi u poslovnom odlučivanju i upravljanju. Kadrovi koji realizuju menadžment preduzeća u računovodstvu moraju konstantno da inoviraju svoja stečena znanja, u svim oblastima kao poslovna kultura, vođenje cjelishodnih razgovora, racionalno upravljanje itd. U savremenom preduzeću treba uspostaviti odnos računovodstva, poslovnih finansija i revizije prema menadžmentu preduzeća. MRS između ostalog i zahtjeva upoređenja ostvarenog finansijskog rezultata tekuće godine, sa dužim nizom poslovnih godina. Na ovaj način imamo potpunu i tačnu sliku ostvarenog rezultata. Po zakonu o računovodstvu i reviziji iz 2006. godine, preduzetnici i mala preduzeća ne moraju da primjenjuju međunarodne računovodstvene standarde.

Mi nemamo čak ni adekvatne prevode MRS koji se koriste u svetu, tako da po slobodnoj proceni Srbiji će trebati najmanje pet poslovnih godina, da bi razumeli i primenili međunarodne računovodstvene standarde. Zadnjih godina naše računovodstvene i revizorske kuće čine velike otpore u primeni MRS-a, ali je to po oceni EU još daleko od standarda koje primenjuje MRS. Novi zakon o računovodstvu i reviziji iz 2006. godine, u suštini prepoznaje problem u implementaciji MRS-a, kao prvo po tom zakonu se formiraju revizorske komore, a takođe i institucije sistema vezane za revizorsku profesiju. Sa svim ovim elementima, nadamo se da će novi zakon zaživeti u praksi i na terenu i da će nestati neregularno okruženje.

Ključni aspekti razvoja računovodstva preduzeća kroz istoriju

Razvojem privrede značaj knjigovodstva sve više je rastao. Trgovina i bankarstvo su još od vremena Babilona, Grčke i Rima bili razvijani. Razvijena trgovina, po logici stvari, predstavljala je preduslov razvoju bankarstva, čiji su glavni poslovi u to vrijeme bili: odobravanje zajmova, primanje kaucije, garancija i novac na čuvanje. Upravo na ovim sektorima u privredi antičkih naroda javljaju se prvi tragovi knjigovodstva, uspon primitivne poljoprivrede bio je vezan za prve oblike pozajmljivanja. Uobičajeno je, naime, bilo da se sjeme uzima na zajam, da bi se nakon žetve otplatilo uz kamatu. Nove svrhe i oblike kreditiranja otkriva asirska ekspanzija u Anadoliji, izgradnju izvan metropola, tj. u centrima

kolonizacije u Maloj Aziji, finansirali su veleposjednici iz prijestonice u vidu dugoročnih zajmova s tim da zajmoprincipi, odnosno azijski iseljenici osiguravaju zajmodavcima udio u profitu od oko 1/2 do 2/3.

Kredite u starom Babilonu, prije 3.800 godina uređivao je, između ostalog, i Hamurabijev zakonik. Kralj Hamurabi je smatrao da je zakonskim putem potrebno obuhvatiti režim obaveze koji nastaje po osnovu kreditiranja u novcu i robi i komisionim poslovima. Tako, na primjer, iz pojedinih paragrafa spomenutog zakona mogu se uočiti tragovi knjiženja. Npr. paragraf 100. Hamurabijevog zakona kaže da “komisionar treba da zapiše koliko je novca primio i o roku da ga vrati trgovcu”. U paragrafu 104. stoji da “kada trgovac preda komisionaru žito, vunu, ulje ili drugu robu za prodaju, komisionar treba da zapiše i trgovcu da vrati novac a komisionar treba da primi priznanicu za novac koji je predao trgovcu”. Dalji, veoma važan razvoj kreditnih oblika vezan je za prekomorsku ekspanziju antičke Grčke. U panhelenskoj koloniji u južnoj Italiji, sredinom petog vijeka prije naše ere, osnovan je novi grad Therior, u kome je trebalo uraditi sve, pa i regulisati i pravne poslove. Taj zadatak je povjeren filozofu iz Abdere sofist Protagori, koji je jasno definisao načelo kupovine na kredit.

U starom Rimu, takođe se razvijala i usavršavala evidencija naročito na području bankarstva, gdje kreditni poslovi imaju primarnu ulogu. I u području proizvodnje u uslovima robovlasničkog poretka javlja se potreba za vođenjem određene evidencije, robovlasnika, da bi mogao upravljati sredstvima, ljudima i proizvodnjom, kontrolisati efekte rada sa aspekta očuvanja i povećanja sopstvene imovine, u pomoć sve više pozivao organizovanu evidenciju. Od V do XI vijeka proizvodne snage bile su na veoma niskom nivou. Zanatstvo i zemljoradnja su bile osnovne privredne delatnosti, a trgovina se sretala rijetko, trgovalo se, skoro isključivo, viškovima preteklim od lične potrošnje.

Knjigovodstveno obuhvatanje privrednih operacija u uslovima takve, pretežno naturalne, privrede gotovo da i nije bilo, ipak, knjige su u to vrijeme vođene po manastirima, s ciljem kontrole imovine. U drugoj polovini Srednjeg vijeka u italijanskim gradovima (Venecija, Piza, Amalfi, Đenova) ustanovljeno je dvojna knjigovodstvena evidencija, kao potpun sistem knjigovodstva. Konačno izgrađivanje i uobličavanje knjigovodstva u samostalan sistem evidencije bilo je omogućeno ekonomskom ekspanzijom italijanskih gradova, a prije svega: prodorom novčane privrede u gotovo sve privredne djelatnosti italijanskih gradova u XIV i XV vijeku, razvojem robnog prometa između Evrope i istočnih zemalja, u kome se italijanski pomorski gradovi pojavljuju kao najznačajniji posrednici; raznovrsnim i frekventnim transakcijama i akumulacijom trgovačkog kapitala. Industrijska revolucija, nastala u XVIII vijeku, obezbjeđivala je industrijskim preduzećima izvanredno velike profite. Nažalost i danas, nakon 200 godina, u

mnogim preduzećima, uglavnom u onim koja nemaju problema sa realizacijom, tj. koja koriste monopolistički položaj na tržištu, zadovoljavaju se ulogom računovodstva koja se ograničava na redovno isplaćivanje ličnih dohodaka, nedovođenja privrednog subjekta u stanje blokiranja žiro-računa i nestavljanja ozbiljnih primedaba od strane kontrolnih eksternih organa a što je čest slučaj i sa našom zemljom.¹

Odnos preduzeća prema problemima poslovanja iz osnova je izmjenjen u periodu liberalnog kapitalizma, kada je došlo do naglog razvoja proizvodnje i proizvodnih snaga. Proširivala su se tržišta, smanjivali troškovi proizvodnje, kao rezultat iskorištavanja kolonija i akumulirao veliki kapital. Krajem XIX i početkom XX vijeka u privrednom razvitku nastale su krupne promjene, koje su imale za posljedicu osnivanje velikih industrijskih preduzeća sa ogromnim sredstvima i masovnom proizvodnjom. Zbog težnji za maksimiziranjem profita i daljom akumulacijom kapitala u rukama malog broja kapitalista nastoji se eliminirati uticaj tržišta, kao i konkurencija niza istovrsnih sitnijih proizvođača, odnosno željelo se postati jedini koji diktira uslove.

Ovakve promjene u privredi, s kraja XIX vijeka, bile su praćene i suštinskim promjenama u knjigovodstvu. Naime, dolazi do pojave industrijskog knjigovodstva koje se u kasnijem periodu razdvaja na dva dijela: pogonsko i poslovno. Pogonsko knjigovodstvo imalo je čisto internu funkciju, tj. obuhvatanje kretanja vrijednosti u proizvodnom procesu. Poslovno knjigovodstvo odražavalo je odnos preduzeća sa okruženjem, i to: poreskim organima, bankom, sudom, povjericima, i sl. U kasnijem periodu dolazi do jačanja uloge kapitalističke države i u ovom periodu se osjeća potreba za razvojem jednog područja računovodstva-planiranja, odnosno pred knjigovodstvo se počinju u sve većoj mjeri postavljati zahtjevi za informacijama koje govore o budućim kretanjima. Djelovanje pojedinih preduzeća počinje se kontrolisati uvođenjem jednoobraznih knjigovodstvenih podataka, upravo u ovom periodu intenzivnog korišćenja naučnih dostignuća,

¹ Praktična dešavanja u Srbiji pokazuju da iako smo mi u Srbiji među zemljama istočne Evrope bili najnapredniji u ovom pogledu jer smo revizorsku profesiju formirali još sedamdesetih godina prošlog veka, bilježili dvadesetak godina njegovog razvoja, revizorsko tržište Srbije je danas neuređenije nego što je bilo. Kompanije u svijetu danas bez revizorskih izvještaja ne mogu da se pojave na berzi-dokaz više da je riječ o profesiji koju treba razvijati, koja doprinosi finansijskoj i korporativnoj disciplini i daje podloge menadžmentu, akcionarima, široj populaciji za poslovne odluke gdje ulagati, koje akcije kupovati ili prodavati. Nažalost, čini nam se da se to u Srbiji još uvijek nedovoljno ne prepoznaje i revizorstvo ne razvija iako je stvorena revizorska komora Srbije a ni poslije pet godina tačnije maja 2008. godine, od usvajanja Zakona o formiranju Državne revizorske institucije, ta nezavisna institucija, koja račune polaže samo parlamentu, nije počela da radi punim kapacitetom (maja 2008. godine izabrana su dva, od šest, vrhovnih revizora Srbije). Uostalom prevare su česte i revizorski izvještaji koji procjenjuju kako je firma poslovala. Vujović, V.: Mišljenje sa rezervom, Informacije dostupne na adresi sajta: <http://www.ekopol.co.yu/magazine/view.php?documentID=1133>, (27. februar 2006.), Beograd, dostupno dana 21.07.2008.

u smislu unaprjeđenja metoda i tehnike rada, pojedina područja knjigovodstva razvila su se do te mjere da su prerasla obično evidentiranje pojedinih sredstava i promjena na tim sredstvima. Drugim riječima, to je vrijeme kada možemo početi govoriti o transformaciji knjigovodstva u računovodstvo.

Računovodstvo preduzeća u tranziciji

Posljednjih pedesetak godina, pa i više, računovodstvo doživljava kopemikansku transformaciju, različitu od zemlje do zemlje i regiona u odnosu na druge, u zavisnosti od vlasničke strukture, političkog sistema i stepena privredne razvijenosti.² U skladu sa tim, računovodstvo kao funkcija i računovođe kao funkcionalni akteri menjaju svoju ulogu i značaj u savremeno organizovanim preduzećima.³ Kako je računovodstvo postalo kičma unutrašnje ekonomije, nije moguće govoriti o uspješnom upravljanju preduzećem bez obrazovanih i sposobnih računovođa.⁴ Nije pretjerano da se spomenu tri najvažnije stvari koje čine uspjeh preduzeća, a to su “3 hp” personal (računovođe), proizvodi, profit (Person-accountants, Product Profit). Podjela računovodstva na finansijsko i menadžersko ne znači nužno fizičku i organizacionu podjelu, iako se mijenja

2 MRS 1 zahtjeva od preduzeća da u svojim finansijskim izvještajima prikažu uz iznose u tekućoj godini odgovarajuće iznose u prethodnim godinama. Mnoga preduzeća, radi stvaranja potpunije slike o svom poslovanju, uključuju prikaz finansijskih informacija za duži niz godina koji prethodi tekućoj. Ovo pomaže finansijskim analitičarima da finansijske informacije tekuće godine stave u vezu sa istim rezultatima u dužoj vremenskoj seriji i da ih vide samo kao isječak iz te serije. Finansijske informacije tekuće godine tako postaju razumljivije, jer su dio dužeg niza događaja i vide se u tendenciji. Uz ovo, cilj primjene ovog standarda je realizacija principa ekonomičnosti, što znači da on navodi samo na one računovodstvene radnje koje daju veće koristi korisnicima od troškova koje prouzrokuju. Milojević, M., Bilans stanja prema MRS, Institut za ekonomiku i finansije, Beograd, 2007., str. 34.

3 Među mnogim važnim pitanjima za valjanu finansijsku analizu, trebalo bi ukazati na značaj periodičnog finansijskog izvještavanja, prema međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja, kao i da obavezne polugodišnje obračune ugrade u svoje modele pravila o računovodstvu i računovodstvenim politikama. Zbog ovih okolnosti smatramo da je svojevrmeno Zakonom o računovodstvu iz 2002. godine učinjena tada greška koja se ogledala u ukidanju obaveznog polugodišnjeg periodičnog obračuna. Uostalom periodično finansijsko izvještavanje je detaljno regulisano Međunarodnim računovodstvenim standardom 34-Periodično finansijsko izvještavanje. Stojilković, M.: Aktuelna pitanja periodičnog finansijskog izvještavanja-ocjena i mogući pravci razvoja, XXXVIII Simpozijum, Izazovi poslovno finansijskog izvještavanja u funkciji menadžmenta preduzeća i banaka, Savez računovođa i revizora Srbije, 24+26. maj 2007., Zlatibor, str. 135-136.

4 Biti revizor i računovođa u Srbiji početkom 2008. godine je veoma popularno, a malo ko zna da zbog nedostatka kvalifikovanih kadrova i nimalo lakih ispita da bi se steklo zvanje računovođe i ovlašćenog računovođe, velike revizorske kuće KPMG, “Deloitte”, “Pricewaterhousecoopers” i “Ernst & Young” teško dolaze do stručnjaka koji bi zadovoljili njihove visoke standarde i potrebe njihovih klijenata. Manigodić, I.: Revizore ne angažuju “čisti” nego ozbiljni, informacija dostupna na adresi sajta: <http://www.ekapija.com/website/sr/page/155472>, Beograd, dostupno dana 20.07.2008.

osnovni koncept računovodstva. Finansijsko računovodstvo, do sada tradicionalno orijentisano ka istorijskom prikazivanju nastalih poslovnih događaja, usvajanjem računovodstvenih politika može presudno uticati na: planiranje, poslovnu strategiju i taktiku, upravljanje kapitalom i na poslovni rezultat. Tako se širi djelokrug računovodstva, čime se opet ne sužava osnovni koncept njegovog djelovanja.

Za razliku od jednoobraznog i formalizovanog računovodstva, menadžersko računovodstvo se prilagođava informacionim potrebama menadžmenta omogućavajući laku i brzu analizu poslovnih događaja i provjeru ostvarivanja zadate strategije i sprovedenih taktika. Zbog toga su tehnike i instrumenti te evidencije ovog računovodstva prilagođene potrebama menadžmenta, prije svega, radi obavljanja njegovih glavnih zadataka: planiranja, odlučivanja i kontrolisanja. Pored drugih podataka i informacija, uključujući buduće transakcije i procjene, menadžersko računovodstvo u dobroj mjeri koristi podatke i informacije iz finansijskog računovodstva. Danas je nepobitno da suštinu upravljačkog kapitala (Leadership Capital) u preduzeću čini menadžment, u čijem se sastavu nalaze računovodstveni menadžeri. S tim u vezi, umjesno je da se citira ekonomista svjetskog glasa P. Drucker (1993.) "Osnovni ekonomski resurs nije više kapital, niti prirodni resursi, niti rad. To su i biće i znanje." Treba reći da u tranzicionim zemljama još nije oblikovan računovodstveni menadžment u izmjenenom socio poslovnom okruženju. Neposrednu pomoć za prevazilaženje starih shvatanja mogu pružiti savjetničke kuće.⁵ Sve komponente računovodstva nisu se istovremeno razvijale, najprije se počelo razvijati knjigovodstvo, koje je do danas ostalo najvažniji dio računovodstva, što je bilo uslovljeno prvenstveno razvojem proizvodnih snaga.

Tranzicija savremenog razumijevanja računovodstva preduzeća

Cilj ove kratke istorijske digresije bio je da ukažemo na činjenicu da je klasično knjigovodstvo, sa prvobitnom ulogom registratora poslovnih događaja, danas evoluiralo u toj mjeri da se podaci o minulim događajima nadopunjuju planiranim, a upotrebljava se i obilje analitičkih instrumenata u cilju obezbjeđenja

⁵ Strateški menadžeri u bankama SAD-a ističu i da se vjerovalo rejting agencijama jer se, iako je to danas teško zamisliti, još početkom prošle 2007. godine smatralo da one znaju najbolje. To mišljenje bilo je takvo da bi, ako bi sektor za upravljanje rizicima obveznicima imao niži rejting nego agencija, njihova mogućnost ocjenjivanja odmah bi došla u pitanje. Ovdje je vrlo važnu ulogu odigrala i psihologija jer su sektori za upravljanje rizicima banaka u SAD-u bili stalno pod pritiskom da brzo odobre transakcije. Naime, sektor za upravljanje rizicima izvještavao je Upravu a podnosio je te izvještaje samostalno kako bi sačuvao svoju nezavisnost, a to ih je udaljilo od ljudi koje su trebali nadzirati. Bilo kako bilo danas na sceni imamo krah strategijskog menadžmenta bankarskog sektora SAD-a. Siljković, B., Kurtović, S., Obradović, S., Mišić, M.: Strategijski menadžment bankarskog sektora SAD-a, Zbornik radova, Subotica, Palić, maj 2009.

relevantnih pokazatelja koje rukovodstvo preduzeća koristi u upravljanju i poslovnom odlučivanju. Sumarni izvještaji finansijskog računovodstva, koji se bave preduzećem kao cjelinom, ne predstavljaju dovoljnu osnovu za donošenje razumnih i racionalnih odluka i za upravljanje preduzećem. Efikasnost procesa odlučivanja, pored menadžerske intuitivnosti i iskustva, zahtjeva fleksibilan upravljački info sistem, dizajniran tako da produkuje informacije koncentrisane na budućnost, usklađene sa potrebama različitih nivoa odgovornosti i različitih odluka, od pomoći u planiranju, odlučivanju i kontroli, kako ukupne poslovne aktivnosti, tako i aktivnosti užih organizacionih jedinica-upravljački sistem informisanja koji je inkorporiran u organizacioni dizajn, strategiju i klimu svakog pojedinačnog preduzeća.⁶

Računovodstvo danas ima značajnu ulogu u informativnom sistemu preduzeća i predstavlja nezamenljiv metod i instrument upravljanja i rukovođenja modernim preduzećem. U savremenom preduzeću što bi bila značajno iskustvo za računovođe u preduzeća u tranziciji, treba da se uspostavi odnos računovodstva, poslovnih finansija i revizije prema menadžmentu preduzeća kao proizvod istorijskog razvoja preduzeća i njegovih elementarnih funkcija.⁷ Kadrovi koji realizuju menadžment preduzeća u računovodstvu moraju konstantno inovirati svoja stručna specijalistička znanja, zatim znanja iz poslovne kulture, potom racionalno upravljati sopstvenim vremenom i na adekvatan način delegirati poslove saradnicima, kao i voditi poslovne razgovore i sastanke u cjelishodne oblike kontrole izvršavanja postavljenih programa i planova rada preduzeća a posebno u računovodstvu-finansijskoj analizi.⁸ S obzirom na to, da se računovodstvo

6 Andrijašević, M., Perović, S.: Računovodstvene informacije kao pouzdana osnova odlučivanja u preduzeću, Symorg 08, Zbornik radova, Beograd, 2008.(CD disk)

7 Transparentno finansijsko izvještavanje je od suštinske važnosti za, na informacijama zasnovane, odluke investitora o ulaganjima i kreditora o pozajmljivanjima, kao i za druge korisnike finansijskih izvještaja. Ono investitorima pruža razumljivu osnovu za odlučivanje i omogućava im da ocjene efektivnost menadžmenta i identifikuju područja koja zahtjevaju dodatnu pažnju. Scott, A. Taub.: Testimony Concerning Fostering Accuracy and Transparency in Financial Reporting, March 29, 2006, podaci dostupno na adresi sajta <http://zicklin.baruch.cuny.edu>, str. 1.

8 Srbija je imala sjajne računovođe koji su posao obavljali po starim standardima i loše je što nismo iskoristili njihovo znanje i što smo ih (bez potrebe) ostavili izvan profesije. Novi zakon o računovodstvu i reviziji iz 2006. godine ne pravi tu razliku, on govori o srednjim i velikim preduzećima, preduzetnik i male firme ne moraju da primjenjuju međunarodne računovodstvene standarde. Ali, šteta je već napravljena i nama će trebati narednih pet godina da razumemo kompleksne međunarodne standarde. Mi nemamo čak ni adekvatne prevode standarda koji se koriste u svijetu pa bi bilo za očekivati razuman stav nadležnih koji će da prepoznaju realnost koja je ipak različita od Velike Britanije ili Francuske. Ipak zadnjih godina 2007. i 2008. godine učinjen je napor i od strane naše računovodstvene i revizorske profesije ali je to još daleko od standarda koje zahtjeva Evropska unija. Novi Zakon o računovodstvu i reviziji iz 2006. godine suštinski je prepoznao taj problem pa je predvidio formiranje revizorskih komora. Dakle, institucije koje postoje nisu zadovoljavale standarde koji se zahtjevaju u svijetu kada je riječ o revizorskoj profesiji. Sada imamo novi zakon ali je naša zabrinutost vezana za to kako će se zakon primjenjivati, jer su

istorijski razvijalo sa razvojem tržišne privrede i menadžmenta, od knjigovodstva trgovine, knjigovodstva proizvodnje u računovodstveni informacijski sistem, sasvim je logična čvrsta kauzalna veza između računovodstva i menadžmenta.

Često se puta, čak i kod pojedinih menadžerskih timova, računovodstvo poistovećuje sa knjigovodstvom, što je apsolutno pogrešno i nenaučna predstava o ulozi računovodstva u upravljanju procesima i resursima preduzeća. Za donošenje adekvatnih odluka, ovakav tretman računovodstva ima nesagledive posledice. Knjigovodstvo, kao esencijalni deo računovodstva, predstavlja strogo dokumentovanu privrednu evidenciju, zasnovanu na potpunom i trajnom sakupljanju stvarnih podataka o svim nastalim poslovnim procesima i stanjima. Računovodstveni obračuni i iskazi predstavljaju finalni produkt knjigovodstva. U zavisnosti od obima i složenosti planiranja, računovodstveno planiranje se može organizovati kao poseban segment ili posao računovodstvenog menadžera. U ovom podsistemu računovodstvenog informacionog sistema, prikupljaju se, sređuju i iskazuju podaci o budućim ekonomsko-finansijskim kategorijama, kao, na primer: prihodi, rashodi, amortizacija, poreske obaveze, obaveze po osnovu zarada, investicije, i sl. Produkt planiranja je konkretan finansijski plan, a računovodstveni plan deo je privrednog plana preduzeća. Računovodstvo punih troškova je podrška stratezijskom nivou odlučivanja, odgovornom za formulisanje primarnih ciljeva. Ono meri resurse korišćene za izvođenje neke delatnosti i u funkciji je vođenja poslovne politike, odnosno dugoročnog planiranja i odlučivanja. Diferencijalno računovodstvo je podrška taktičkom nivou odlučivanja odgovornom za preuzimanje stratezijskih ciljeva, planova i politika i njihovo prevođenje u specifične ciljeve i aktivnosti. U pitanju je, dakle, informativna podrška izboru alternativnih pravaca akcije koja se oslanja na diferencijalne ili inkrementalne troškove. Računovodstvo odgovornosti je podrška operativnom nivou odlučivanja i prvenstveno je u funkciji kontrole, odnosno merenja performansi centara odgovornosti.⁹

iste odredbe (formiranje nadzornih tijela) postojale i u prethodnom zakonu, ali regulatorna tijela nisu formirana. Nadajmo se da će zakon da zaživi u praksi i na terenu i da će nestati neregularno okruženje. S obzirom na to da nije postojalo regulatorno tijelo niti su ministarstva imala nadležnost da rade taj posao u posljednje tri godine u Srbiji niko nije dobio revizorsku licencu. Postoji, dakle, strašan “gép”, ljudi koji se bave našom profesijom nisu imali gdje da steknu lokalno zvanje i za očekivati je da će ovim novim zakonom konačno zaživjeti regulatorna tijela koja treba da se bave izdavanjem licenci i promovisanjem revizora. Kovač, S.: Strogo kontrolisani revizori, više o tome vidjeti na adresi sajta <http://www.ekopol.co.yu/magayine/view.php?documentID=1380> (10. jul 2006.), Beograd, dostupno dana 20.07.2008.

⁹ Andrijašević, M., Perović, S.: Računovodstvene informacije kao pouzdana osnova odlučivanja u preduzeću, Symorg 08, Zbornik radova, Beograd, 2008., str. 6.

Da bi se utvrdila ispravnost, kao i ispostavljanje naloga za otklanjanje neispravnosti u svim dijelovima računovodstva, menadžment preduzeća se služi računovodstvenom kontrolom i nadzorom. Strukturu računovodstvene kontrole čine: kontrola ulazne dokumentacije, kontrola knjiga, obračuna, kontrola primjene zakonskih propisa i opštih akata preduzeća, sa stanovišta principa istinitosti, tačnosti i potpunosti. Ilustrativan primjer značaja revizije nasuprot internim računovodstvenim kontrolama za otkrivanje grešaka pruža podatak iz studije revizorske kuće KPMG, rađene na uzorku od 5.000 američkih kompanija, po kome su interne kontrole otkrile 51% namjernih grešaka-zloupotreba i pronevjera, dok je na primjer, nezavisnom revizijom otkriveno svega 4%.¹⁰ U tom smjeru svakako da treba koristiti praksu u razvijenim zemljama i konkretno ga primjeniti na računovodstvu zemlje u tranziciji gdje je ustanovljena kontrola kvaliteta rada računovođa i finansijskih izvještaja koju sprovode profesionalne organizacije. Kako se radi o javnom interesu, profesionalne organizacije podnose izvještaj kontroli, nalazima i preduzetim mjerama javnom tijelu koje je spona profesije i države. Tipičan primjer za to nalazimo u Velikoj Britaniji gdje profesionalne organizacije podnose izvještaj Profesionalnom odboru za nadzor računovodstva (ROVA), koji izvještava državnog sekretara. Ovo je inače prijedlog koji bi po nama trebalo slijediti i isto tako formirati sličnu instituciju čime bi se finansijski izvještaji i finansijske analize svakako podigli na viši kvalitetniji nivo i pomogli Komori revizora Srbije koja je i instalirana da sprovodi kontrolu finansijskih izvještaja preko svojih članova revizorskih kuća i izvještaja koji oni rade između ostalog.

Ako pogledamo dešavanja u praksi predmet računovodstveno-finansijske analize čini, bilo preduzeća u tranziciji ili u razvijenoj ekonomiji, ispitivanje i ocena finansijske pozicije i rezultata poslovanja na osnovu uspoređivanja iz računovodstvenih obračuna i predračuna, kao i korištenje ostalih postupaka utvrđivanja na odstupanja i uzroke odstupanja, kao i njihovih posledica, kako bi na osnovu tih saznanja menadžment preduzeća predložio mere za njihovo poboljšanje.¹¹ Posebno mesto u računovodstvenoj analizi zauzima analiza finansijske situacije preduzeća, i to: analiza strukture imovine, strukture kapitala,

10 Istraživanje sprovedeno u 44 velika preduzeća SAD, kada je 261 menadžer zamoljen da identifikuje glavne probleme računovodstvenog izvještavanja u svom preduzeću, je pokazalo da 53% ispitanika smatra da postojeći sistemi obezbjeđuju adekvatne informacije za potrebe eksternih korisnika i eventualno interni obračun troškova proizvoda, ali zato 52% smatra da nedostaju informacije za donošenje odluka. Zimmerman, J.L.: Accounting for Decision Making and Control, Irwin, Boston, 2000.

11 S obzirom na raščlanjenost i prikazivanje bilansnih pozicija aktive i pasive, proizilazi da se na osnovu bilansa stanja mogu vršiti samo statičke analize. Ukoliko bismo dinamički posmatrali kategorije bilansa stanja u vođenju finansijske politike preduzeća neophodno je primjeniti sistem analize više uzastopnih bilansa stanja. Stojanović, D.: Instrumenti finansijsko računovodstvenih izvještavanja, Finansijsko računovodstvo II, Beograd, 1998., str. 33.

finansijske strukture, likvidnosti, finansijske snage, uspeha prodaje, prinosne snage, i sl.¹²

Računovodstveno informisanje može se definisati kao pružanje računovodstvenih informacija internim i eksternim korisnicima, kao gotovih dokumenata ili dokumenata za dalju obradu i prezentaciju. Računovodstvo i menadžment su svakodnevno povezani procesi iz kojih se formiraju podaci i informacije o poslovnim transakcijama prihoda, rashoda, novčanog toka, sredstava, stanje imovine-kapitala, odnosno daju informacije o zarađivačkoj sposobnosti preduzeća, na osnovu čega se donose odgovarajuće poslovne odluke o cijenama, troškovima, obavezama, kreditnim aranžmanima, i sl.

Danas se posebno ističe uloga računovodstva u motivaciji menadžmenta koje je bitno i za računovodstvo preduzeća u tranziciji kroz potpuno praćenje privrednih procesa po funkcijama i područjima odgovornosti menadžera za uspjeh ili neuspjeh zaključivanja ugovora o njihovim pravima, obavezama i odgovornostima. Upravljačko računovodstvo i drugi poslovni instrumenti su podloga za ocjenu svake aktivnosti menadžera i za donošenje odluka o njihovom radu, uspjeha u radu, povjerenja u daljem radu poslovanja preduzeća. Zavisno od upravljačkih potreba, organizacija menadžerskog računovodstva uvodi se posebno u trgovini, industriji, građevinarstvu, saobraćaju i ostalim djelatnostima. Za svoje potrebe menadžment preduzeća odlikuje konkretnu organizaciju menadžerskog računovodstva, koja se mijenja i dopunjuje u funkciji svog tekućeg poslovnog zadatka i programa.

Savremeno razumijevanje računovodstva preduzeća u tranziciji

Potrebu za razumevanjem računovodstva izazvao je razvoj privrede, posebno međunarodne trgovine robom i kapitalom. Globalizacija ekonomije sve više povećava i širi finansijske transakcije i zahteva podršku na polju međunarodno uporedivog računovodstva, što, sa svoje strane rezultira sve većom internacionalizacijom računovodstva, kao i usklađivanje specijalizacijom računovodstva kao struke što važi i za računovodstvo preduzeća u tranziciji.¹³

Privredi Srbije, nameću se od strane učesnika globalnog finansijskog tržišta, nedvosmisleni zahtevi za harmonizacijom računovodstvenih rešenja kao i za

12 U računovodstvu bilans se iskazuje kada se iskazuje stanje i rezultat preduzeća tako što se poslovni događaji, stanja i rezultati preduzeća iskazuju preko novčanih jedinica kao opšteg svodnog mjerila. Rodić, J.: Teorija i analiza bilansa, Beograd, 1990., str. 49.

13 Da bi informacije date u finansijskom izvještaju bile od koristi korisnicima moraju da posjeduju četire osnovne kvalitativne karakteristike a to su: razumljivost, relevantnost, pouzdanost i uporedivost. Škarić, K., J.: Konceptualni okvir međunarodnih računovodstvenih standarda, Zbornik, "Primena međunarodnih računovodstvenih standarda u našoj poslovnoj praksi", Beograd, 2000., str. 18.

stvaranjem uslova za dopunu pravnih i stručnih rešenja za potrebe međunarodno priznate računovodstvene profesije.¹⁴

Kako ističe prof. dr Slobodan V. Vidaković “ne teži se, naravno, striktnoj računovodstvenoj unifikaciji, već zajedničkom dogovoru i izboru prihvatljivih rešenja koja omogućavaju adekvatno poslovno sporazumevanje.” Računovodstvo preduzeća je, zapravo jezik poslovnog sporazumevanja. Razvijena i kompetentna računovodstvena profesija predstavlja jedan od esencijalnih uslova za usavršen i moderan sistem finansijskog izveštavanja, koji treba da rezultira većem stepenu upoređivanja i razumevanja ekonomskih prikaza privrednih entiteta.¹⁵

Polazeći od činjenice, da je računovodstvo ključni informacioni sistem za kontrolu resursa svakog preduzeća njegovih učinaka, te za donošenje optimalnih menadžerskih odluka, svaki investitor ili neki drugi donosilac odluka u biznisu, a posebno svaki savremeni menadžer mora poznavati ključne računovodstvene kategorije, kao i koncepte koji se široko primjenjuju u poslovanju preduzeća.

Uostalom slika prikazuje neophodne kvalitativne karakteristike finansijskih informacija u računovodstvu neophodnih za finansijsku analizu jednog preduzeća pa samim tim i poželjne karakteristike toka informacija računovodstva preduzeća u tranziciji.

14 Počevši od 1. januara 2004. godine preduzeća u Srbiji primjenjuju Međunarodne računovodstvene standarde (MRS). Oni su postali zakonska norma, pa je njihova primjena veliki izazov za sve naše računovodstvene profesionalce. Predstoji živa aktivnost razrade standarda u cilju efektne primjene u sačinjavanju i prezentiranju finansijskih izvještaja. Primjena MRS ne podrazumjeva prostu primjenu preskripcije, jer MRS nisu preskripcija, nisu nikakva gotova rješenja koja treba jednostavno primjeniti. MRS su skup instrukcija i uputstava o tome kako sačiniti i prezentirati finansijske izvještaje. Oni stavljaju naglasak na razumjevanje i kreativan pristup, naročito obzirom na kredo “suština iznad forme” koji računovodstvo smatra za formu koja izražava suštinu. Cilj narednog izlaganja je da kroz MRS kao instrument finansijskog izveštavanja pruži objašnjenje njegovih ciljeva, sastavnih komponenti, njihove definicije, priznanja mjerenja, kao i drugih važnih obilježja i aspekata. Škobić, P.: Računovodstvena regulativa u Srbiji-stanje i očekivanja, Zbornik radova, XXXVII simpozijum, Zlatibor 25÷27. maj 2006. godine, str. 287.

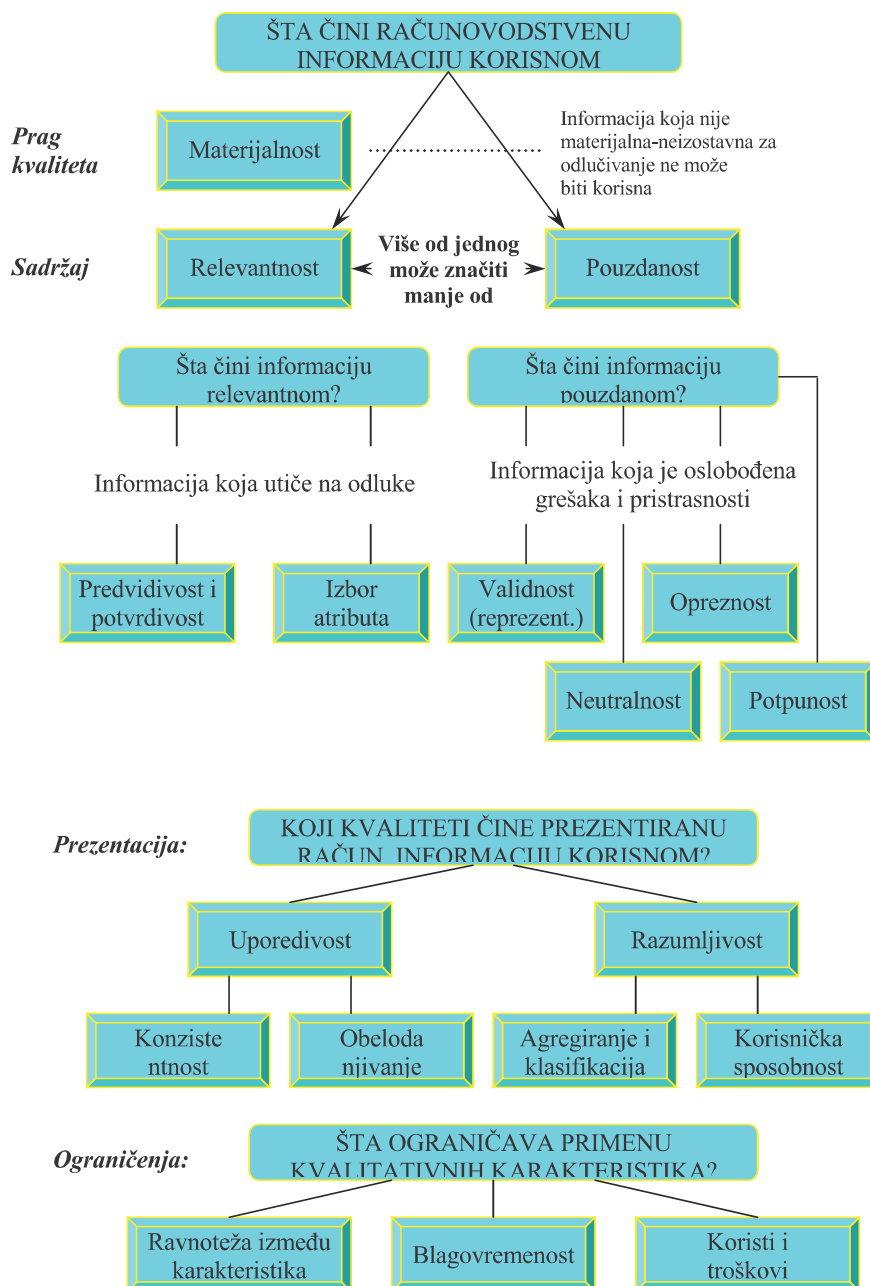
15 Finansijske izvještaje koji su namjenjeni eksternim korisnicima treba oblikovati kako u obliku forme, tako i sadržine, na način da zadovolje potrebe svih korisnika. Da bi se definisali osnovni ciljevi finansijskih izvještaja, neophodno je prethodno odrediti ko su prethodni korisnici i koje njihove informacione potrebe treba da budu zadovoljene. U eksterne korisnike ubrajaju se: postojeći i potencijalni vlasnici preduzeća (investitori), postojeći i potencijalni povjerioci, zaposleni, kupci, država i javnost. Škarić, J., K.: Konceptualni okvir međunarodnih računovodstvenih standarda, Zbornik “Primena međunarodnih računovodstvenih standarda u našoj poslovnoj praksi”, Beograd, 2000., str. 18-19.

Praktičan aspekt razvoja računovodstva preduzeća u Republici Srbiji

Na kraju šta reći sem da isto tako i Srbija preko Saveza računovođa i revizora Srbije, kao profesionalne organizacije je nastojala da se oblast računovodstva naših preduzeća i privrede koja je u procesu tranzicije uopšte profesionalizuje i zakonski reguliše po uzoru na razvijene zemlje svijeta. Izvršen je prijevod postojećih MRS mada se dosta dugo otezalo sa samim prijevodom.

Ovakvim prezentiranjem činjenica o našoj računovodstvenoj praksi u preduzećima koji utiču na kvalitet finansijskog izvještavanja i finansijsku analizu u Srbiji pokušali smo u opštim crtama da prikažemo kvalitet finansijskog izvještavanja danas i makar donekle ukazali na probleme na koje nailazi računovodstvena profesija u nas u kreiranju tih finansijskih analiza.(Slika 1.). I novi Zakon o računovodstvu koji bi zamjenio stari iz 2006. godine koji je planiran od strane naše računovodstvene profesije, a koji je podržan i od Svjetske banke trebao bi ići u tom smjeru čime bi se nivo finansijsko-računovodstvene analize podigao na traženi nivo standarda računovodstva preduzeća zemalja EU kojoj mi težimo.

Slika 1. Kvalitativne karakteristike finansijskih informacija

Izvor: Malinić, D.S.: Karakteristike i kontrola finansijskog izveštavanja, Zbornik radova, 33 Nacionalna konferencija o kvalitetu, Kragujevac, (10-12. maj 2006.), str. 312.

Uostalom, praktična potvrda svega toga pokazuje nam donja tabela koliko i koje vrste naše kompanije (preduzeća) u Srbiji koriste usluge računovodstvenih društava i kuća i da je ipak bitan finansijski momenat jer usluge (finansijske analize i sl.) obavljaju većinski lokalni revizori, dok usluge velikih kompanija i računovodstvenih društava poznatih u svijetu i Evropi koriste manji broj kompanija prosto jer su usluge istih skupe. Otuda je kvalitet finansijske analize računovodstva preduzeća u tranziciji, a samim tim i u funkciji upravljanja troškovima u Srbiji danas relativno možemo slobodno reći skroman.

Tabela 1: Procentualno korišćenje revizorskih, knjigovodstvenih, finansijskih savetnika i ostalih usluga kompanija u Srbiji početkom 2008. godine (uzorak od 119 najvećih preduzeća)¹⁶

VRSTA USLUGE	KOMPANIJA
Velike globalne revizorske kuće	28% (najvećih srpskih kompanija)
Lokalni revizori i usluge	72% preostalih kompanija
Usluge poreskog savetnika	28%
Konsalting usluge	31%
Finansijski savetnik	37%
Procena rizika - Profesionalne revizorske kuće	21%

Izvor: <http://www.danac.co.yu>

U tom smjeru mada smo mi već koristili usluge dole navedenih računovodstvenih društava iz inostranstva koji su vršili procjenu i bili privatizacioni savjetnici naših firmi (prije svega velikih javnih preduzeća NIS-a, JAT-a i dr.) uoči privatizacije velikih javnih sistema nije uzalud navesti i 40 najboljih u svijetu 2007/2008. godine koja bi mogla biti od koristi pri eventualnom ponovnom odabiru nekih od njih. Napomenimo da Srbiji tek predstoji privatizacija EPS, Telekomu Srbije, JAT-a (neuspeo tender za prodaju) i dr. i više od 500 javnih-komunalnih preduzeća u Srbiji.¹⁷ Uostalom, znamo da dobro obavljenja finansijska procjena firme preko

¹⁶ Istraživanje Dilojta koje je sproveo Stratedžik marketing početkom 2008. godine, Globalne revizorske kuće ulivaju više povjerenja, Podaci preuzeti sa sajta <http://www.danac.co.yu>, Beograd, dostupno dana 19. marta 2008.

¹⁷ Morgan Stenli američka investiciona banka je odabrana kao privatizacioni savetnik Telekomu Srbije a napomenimo da tek predstoji privatizacija preostalih velikih javnih preduzeća koja neće biti završena bar pre 2011/2012. godine, a pojedini stručnjaci napominju, da će, ako dodamo i javno-komunalna preduzeća, biti potrebna još koja godina preko toga. Mihajlović, Z.: Likvidacija gasi više od 500 firmi, informacije dostupne na adresi sajta <http://www.glasjavnosti.co.yu>, Beograd, dostupno dana 21.08.2008.

finansijske analize u ulozi privatizacionog savjetnika je itekako značajna pa i u funkciji smanjenja svih vidova troškova.

Tabela 2: Top 10 računovodstvenih društava u svetu 2007. i 2008.¹⁸

Rang (pozicija)	Računovodstveno društvo-firma / zemlja/godina	Zaposleni	Prihodi u mil\$	Rang-pozicija mesto u svetu/ prethodne godine
2.	Pricewaterhouse-Coopers/SAD-Njujork	142.000	-	1
1.	Deloitte jobs-SAD, Njujork, 2007. godine	25.000(2007)	5,200(2007)	3
3.	Ernst&Young SAD, Njujork	40.635(2008)	24.523(2008)	2
4.	KPMG, Njujork, NY	123.000(2008)	1,981(2007)	4
5.	Grant tortnon-Čikago, Illinois	5.758(2007)	1,075(2007)	5
6.	BDO Seidman-Čikago, Illinois	2.569(2007)	589(2007)	6
7.	Moss Adams LLP, Sietl, Vašington	1.644(2007)	231(2007)	8
8.	McGladrey& Pullen/RSM McGladrey, Bloomington, Mn	8,000(2007)	1,300(2007)	7
9.	Plante&Moran, Southfild, MI	1,600(2007)	269(2007)	11
10.	Grove Chizek and Company, Soth bend, IN	2,485(2007)	423(2006)	12

Izvor: <http://www.vault.com/finance>

¹⁸ Izvor: Revious rankings refer to the rankings published in the 2008 Edition of the Vault Guide to the Top Accounting Firms, published in June 2007., podaci dostupni na adresi sajta <http://www.vault.com/finance>, dostupno dana 31.01.2009.

ZAKLJUČAK

Privredi Srbije, se od strane učesnika globalnog finansijskog tržišta, postavljaju zahtjevi za harmonizacijom računovodstvene struke. Ovdje se prije svega ne misli da je potrebno uraditi računovodstvenu unifikaciju, već dogovorom pronaći najbolja raspoloživa rješenja, odnosno za što jasnije i tačnije poslovno sporazumjevanje. Računovodstvo je ključni informacioni sistem u poslovanju preduzeća, kako za menadžment preduzeća, (prave informacije za prave odluke), tako i za kontrolu ostvarenih učinaka preduzeća u određenom vremenskom periodu.

Harmonizaciju Računovodstvenih informacija i usklađivanje sa MRS-o je iz više razloga neophodno potrebno. Svaki potencijalni investitor bi najviše volio da preko preglednih i jasnih podataka o preduzeću sam donese eventualnu odluku o investiranju u to preduzeće. Takođe Poslovne banke žele preglednu i jasnu situaciju, iz koje mogu vidjeti u kakvom je stanju preduzeće, da li je likvidno, solventno, a iz razloga obezbjeđenja vraćanja datog zajma, odnosno bankarske garancije. Kao rezime gore navedenog znači da finansijske izvještaje moramo tako oblikovati, izraziti sadržajno da moraju zadovoljiti potrebe svih korisnika finansijskih izvještaja, potencijalne investitore, poslovne banke, vlasnike preduzeća, zaposleni, kupci, država itd.

Naša zemlja preko Saveza računovođa i revizora Srbije, kao profesionalaca, pokušava da se oblast računovodstva kod naše privrede koja je u tranziciji, profesionalizuje i donese odgovarajuća zakonska regulativa po uzoru na razvijene zemlje svijeta. Sa ovako prezentiranim činjenicama o našoj računovodstvenoj praksi, nastojali smo da prikažemo kvalitet finansijskog izvještavanja, kao i da pomognemo u otklanjanju eventualnih teškoća na koje nailazi računovodstvena profesija.

I na kraju novi Zakon o računovodstvu koji bi zamijenio stari i koji bi trebao da bude iniciran od strane računovodstvenih profesionalaca, trebalo bi da zadovolji sve zahtjeve koje postavlja EU kojoj i mi težimo.

LITERATURA

I Knjige

Andrijašević, M., Perović, S.: Računovodstvene informacije kao pouzdana osnova odlučivanja u preduzeću, Symorg 08, Zbornik radova, Beograd, 2008.

- Malinić, D.S.: Karakteristike i kontrola finansijskog izveštavanja, Zbornik radova, 33 Nacionalna konferencija o kvalitetu, Kragujevac, (10-12. maj 2006.)
- Milojević, M., Bilans stanja prema MRS, Institut za ekonomiku i finansije, Beograd, 2007.
- Rodić, J.: Teorija i analiza bilansa, Beograd, 1990.
- Siljković, B., Kurtović, S., Obradović, S., Mišić, M.: Strategijski menadžment bankarskog sektora SAD-a, Zbornik radova, Subotica, Palić, maj 2009.
- Stojanović, D.: Instrumenti finansijsko računovodstvenih izveštavanja, Finansijsko računovodstvo II, Beograd, 1998.
- Stojilković, M.: Aktuelna pitanja periodičnog finansijskog izveštavanja-ocena i mogući pravci razvoja, XXXVIII Simpozijum, Izazovi poslovno finansijskog izveštavanja u funkciji menadžmenta preduzeća i banaka, Savez računovođa i revizora Srbije, Zlatibor, 24-26. maj 2007.
- Škarić, J.K.: Konceptualni okvir međunarodnih računovodstvenih standarda, Zbornik "Primena međunarodnih računovodstvenih standarda u našoj poslovnoj praksi", Beograd, 2000.
- Škobić, P.: Računovodstvena regulativa u Srbiji-stanje i očekivanja, Zbornik radova, XXXVII simpozijum, Zlatibor 25÷27. maj 2006. godine
- Zimmerman, J.L.: Accounting for Decision Making and Control, Irwin, Boston, 2000.

II Internet izvori

- Kovač, S.: Strogo kontrolisani revizori, više o tome videti na adresi sajta <http://www.ekopol.co.yu/magayine/view.php?documentID=1380> (10. jul 2006.), Beograd, dostupno dana 20.07.2008.
- Manigodić, I.: Revizore ne angažuju "čisti" nego ozbiljni, informacija dostupna na adresi sajta: <http://www.ekapija.com/website/st/page/155472>, Beograd, dostupno dana 20.07.2008.
- Mihajlović, Z.: Likvidacija gasi više od 500 firmi, informacije dostupne na adresi sajta <http://www.glasjavnosti.co.yu>, Beograd, dostupno dana 21.08.2008.
- Scott, A. Taub.: Testimony Concerning Fostering Accuracy and Transparency in Financial Reporting, March 29, 2006, podaci dostupnio na adresi sajta <http://zicklin.baruch.cuny.edu>
- Vujović, V.: Mišljenje sa rezervom, Informacije dostupne na adresi sajta: <http://www.ekopol.co.yu/magazine/view.php?documentID=1133>, (27. februar 2006.), Beograd, dostupno dana 21.07.2008.